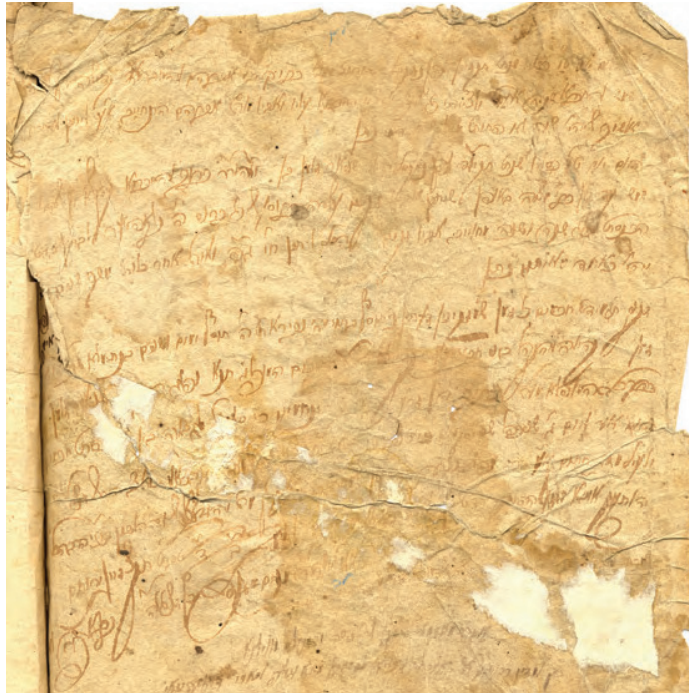

עניני רבותינו אדמו"רי חב"ד

א. רישום רבנו הזקן בפנקס לאזניא

באחד מכתבי היד שבספריה (מס. 1333) מועתקת מפנקס לאזניא, הרשמת כ"ק אדמו"ר הזקן בחברה קדישא של קהלת לאזניא. עיקרה כבר נתפרסם בכמה מקומות, ונדפס גם בבית רבי (א, ב). אלא שכאן יש הוספת איזה פרטים, ובסוף נרשם: ולעיל מזה חתום א[ת] ע[צמו] הרב מפלענצנע [...] למטה [...] ה[ז]קן מ"ה יהודא ליב'. וזה הלשון בכ"י הרב הנ"ל הועתק אונ[ת] בא[ות] מוגף הפנקס השייך ל[...] אור[...] ליום ב' ד' טבת תקצזי"ן. ירוחם בא"א מוהר"ר מנחם מענדל כ"ץ זצל"ה [גבאי?] פה לאזני.

היום² יום ט"ו כסלו תקצזי"ן לפ"ק נתקבל התורני מו"ה ברוך ב"מ אברהם³ להחברא קדישה רק [שיהי'] ש[מש] להחברא שנה אחת ולציית כל אשר יצוו החברא עליו ואביו מו"ה אברהם התחייב א[ת] ע[צמו] ליתן להחברא אלשיך שיהי' שוה לא פחות משלשים ר"כ.

נתן⁴

היום יום ט"ו כסלו תקי"ד לפ"ק נתקבל הילד שניאור זלמן בן מהור"ר ברוך להחברא קדישא רק שיהי' שמש עד [בן?] בר מצוה באופן שיתן אביו זקנו עשרה ברוסעס כל ברוס ה' קלאפטער

1 כמה תיבות מטושטשות וקרועות, ומתוכן הדברים נראה ששנים חתמו (או כתבו) בפנקס לאזניא על הרשמת רבנו הזקן לחברא קדישא: (א) הרב מפלענצנע. (ב) הרב הזקן מ"ה יהודה ליב. הרשמת אדמו"ר הזקן מועתקת בכמה כת", ונדפסה גם בבית רבי (א, ב), ובשו"ג שם כותב על החתימה "נאום יעקב במוהרצ"ה זללה"ה", אשר הוא בעהמ"ח ס' ישועות יעקב על המדרש, והי' רב אח"כ בק"ק פלענצנע. [הכוונה לפירוש ישועות יעקב על תנא דבי אליהו, שנתפרש בכמה דפוסים שהוא "להרב המאה"ג החו"ב וכו' מו"ה יעקב זצ"ל אבד"ק פלענצנע"].

בכת"י 662; 399 בכותרת: "העתק מ"ש בהנ"ל [פנקס דלאזניא] בשנת י"ג כשנתקבצו להיות מאנשי החבורה. ואומרים בלאזניע שהלשון מזקני ת"ח עד סופו כתב זאת ר' ליב שרעת שיהי' אז בלאזנע עת ההיא". ובכת"י 1007 "שמענו אשר הרה"ק ר"ל שרה'ס ז"ל נודמן בלאזנע בט"ו כסלו זה והוא בעצמו כתב בפנקס בכ"י ק נוסחא הנ"ל. ואם קבלה נקבל".

2 ואולי הוא הרב "הזקן מ"ה יהודא ליב" הנזכר בכת"י שלפנינו.
3 הרשמת רבי ברוך, אביו של רבינו הזקן, להחברא קדישא לאזניא.
4 שם אביו הוא כאן אברהם, מתאים לנוסח המצבה שנדפס צילומה בס' אגרות קודש אדה"ז ע' 9, ולא' הנוסחאות בבית רבי א, א. וראה בהערה באג"ק שם.
4 אפשר הכוונה היא, שאביו מו"ה אברהם "נתן" את הסכום הנ"ל.

לבנין בית הכנסת ובכל שנה ושנה מחויב אביו זקנו הנ"ל ליתן ח"י ג"פ ואי"ה אחר כלות משך שנים יהי' כאחד מאתנו.

נתן

זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן נתוסף בתורה וביראת ה' תוסף ימים ושנים בנתמלא שנת י"ג זמן קהלה להקהל בני חבורתא קדישא, ה"ה החכים המופלג תנא ופליג [החתן מ"ה] שניאור זלמן בהרב המופלא מו"ה ברוך דין זרע ברוך זה ינחמנו כי סליק לגבוה בין אסיפת חכמים.

היום אור ליום ג' שנכפל שני פעמים כי טוב ט"ו כסלו תק"כ"א⁵ לפ"ק.

נאום יעקב בכאאמו"ה צבי הירש זצללה"ה

ב. מענה רבנו הזקן, ע"י תלמידו רבי אהרן הלוי משטאראשעלע

לפנינו מענה שהשיב רבנו הזקן אל אחד מחסידיו, מוה"ר משה. את המענה השיב בעל פה על ידי אחד מגדולי תלמידיו, היושב בשבת תחכמוני, רבי אהרן הלוי מסטאראשעלע (בעל עבודת הלוי, ושערי היחוד והאמונה ועוד), שרשם את המענה באגרת שלפנינו. החסיד הנזכר היה משך זמן אצל רבנו הזקן, ואח"כ נסע ללמוד דרך ה' אצל אחד מתלמידי המגיד ממעזריטש. אח"כ נמשכה נפשו לאור כי טוב שאצל רבנו הזקן, אלא שהיה ירא בעצמו, שמא אחרי שעזב את רבנו הזקן ונסע לצדיק אחר, לא יאבה רבנו הזקן לקבלו.

החסיד כתב את כל זה אל כ"ק אדמו"ר הזקן, וגם אל תלמידו רבי אהרן הלוי.

רבי אהרן כתב את מענה רבנו הזקן באגרת שלפנינו, אשר "ידוע לכל דרכו בקדש, לא להקפיד על הנוסע לוולתו, וגם לא להשתדל שיסעו אליו דוקא", שאין דרכו לדקדק "כשאר הגדולים אשר בארץ, מטעמים ונימוקים כהתקשרות וכדומה לזה, אין זה דרך אתו ח"ו ורוחק מדרכו", וכל מעיינו הוא רק "ימין מקרבת את אשר קרבת אלקים יחפץ, להורות להם הדרך ילכו בה ודרך ישרה שיבור לו ... ליתן עצות בנפשו של כל אחד ואחד השייך לו".

5 כ"ה גם בשלש כתבי-היד הנ"ל, אבל בבית רבי גרס "טו"ב כסלו". ובאגרות בעה"ת (בתחלתו) גורס "ט"ז כסלו", ובהערה שם:

ט"ז כסלו לא חל ביום ג' בשנים תקי"ז-תקכ"ב. בתקכ"א חל יום ג' ב"ז כסלו, ובעל בית רבי משער שהי' כתוב טו"ב כסלו ונשתבש ל"ט"ז, ולפיכך קבע את שנת לידתו לתק"ז. בקונטרס ח"י אלול ה'תש"ג" כתוב כי רבנו נולד בח"י אלול תק"ה (פרשת הולדתו מסופרת שם בארוכה על סמך המקובל אצל צאצאיו איש מפי איש). לפי זה צ"ל תק"ח במקום תקכ"א, כי גם בתק"ח חל טו"ב כסלו ביום ג' (ופירוש המלים "בנתמלא שנת הי"ג" - קודם שנתמלא).

וכבר נשאל בזה כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, והשיב שמי"ש כאן "בנתמלא שנת י"ג" ר"ל שזה כבר כמה שנים שנתמלא לו שנת י"ג.

ויש להוסיף בביאור דברי קדשו, שזה קאי בהמשך להרשמה הראשונה בט"ו כסלו תק"י, ששם נכתב "שיהי' שמש עד בן בר מצוה", ולפועל נתעכבה ההרשמה עד הגיעו לגיל ט"ו, וע"ז כתבו כאן, בט"ו כסלו תקכ"א, שמתאים לתנאי הראשון, הוא נרשם עתה להיות חבר, כיון שמכבר נתמלא לו שנת י"ג. (ועד"ז ראה בית רבי (סא), א), שגם נכדו אדמו"ר הצמח צדק נרשם בפנקס לאזניא בילדותו "עד בר מצוה שלו".

אך מה שהעיר מקביעות השנה צ"ע.

ומה שתיקנו "טו"ב כסלו" ו"ט"ז כסלו" (א) אינו מתאים לכתבי היד, (ב) מפורש כאן "זמן קהלה להקהל בני חבורתא קדישא" - שהוא בט"ו כסלו (שזהו גם תאריך כתיבת שני הקטעים הראשונים. וראה גם בית רבי שם, רישום בני וחתני רבנו הזקן בפנקס לאזניא באור לט"ו כסלו תקנ"ה).

גם א"א לתקן שנה אחרת בהעתיקה (- במקום תקכ"א), כי בין השנים תקי"ד - תקל"ד לא חל אף פעם ט"ו כסלו ביום ג'.

ואפשר הי' גם לפרש "אור ליום ג' [שהוא יום ב'] ט"ו כסלו (שכעין זה מצינו בכ"מ); אך גם יום ב' לא חל בט"ו כסלו בין השנים תק"ז - תקכ"ד.

6 העתקתו, במגדל עז ע' תרכט.

ב"ה

רוב שלום לאה' ידיד נפשי ה"ה וכו' כבוד מ' משה נ"י

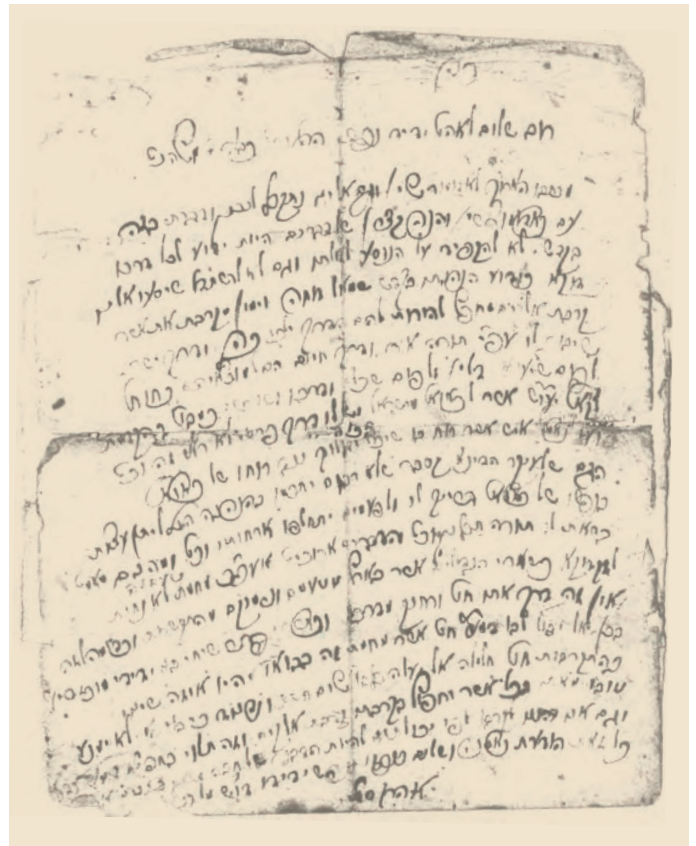
מכתבו הארוך לאדמו"ר שי' וגם אלינו נתקבל לנכון, ודברתי בזה עם כאדמו"ר שי', והנה קצרן של דברים.

היות ידוע לכל דרכו בקדש, לא להקפיד על הנוסע לזולתו, וגם לא להשתדל שיסעו אליו דוקא, כידוע הנהגתו בקדש שמאל דוחה וימין מקרבת⁷ את אשר קרבת אלקים יחפץ, להורות להם הדרך ילכו בה ודרך ישרה שיבור לו, עפ"י תורה אור ודרך חיים הם למוצאיהם כחו"ח⁸ לפום שיעורא דילי' ולפום שכלו ודרכו ושרשו, כמבו' בהקדמת לק"א יעו"ש⁹, אשר לכאו"א מישאל יש לו דרך פרטית לא ראי זה וכו', וע"ז נאמר¹⁰ איש אשר רוח בו שיכול להלך נגד רוחו של כאו"א¹¹. הגם שלעיקר הדינא קסבר שלא רבים יחמון בהנהגה הנ"ל, ליתן עצות בנפשו של כאו"א השייך לו, ולפעמים יתחלפו אורחותיו וכו', ומה גם מאמ"ר¹² בראתי לו תורה תבלין, וכל הדברים ארוכי. אעפ"כ מחמת טעם זה לא נחית לדקדוקא כשארי הגדולים אשר בארץ מטעמם ונימוקם מהתקשרות וכדומה לזה, אין זה דרך אתו ח"ו ורחוק מדרכו, וכאשר יפרש שיחי בנו ידידי מוכ"ז שי'.

בכן אל יפול לבו דמעל' ח"ו, אשר מחמת זה בבואו יהי' איזה שינוי בהתקרבות ח"ו, חלילה אל יעלה בלבו שום חשש ונדנוד, כי בודאי לא ימנע טוב מאתו בכל אשר יחפוץ בקרבתו קרבת אלקים, וזה תלוי בחפץ דמעלתו וד"ל. וגם אני הנני לקרבו כפי יכולתינו, להיות הדבור של חבה מצוי בינינו.

את כל זאת הודעתי נאמנה ושלום כנפשו ונפש ידידו דו"ש מלר"נ¹³

אהרן סגל

ג. מגילת חייו של הרב מליאדי זצ"ל

מאז ומקדם היו החסידים רושמים לעצמם את רשימת תולדות אדמו"ר הזקן.

רשימות אלו נדפסו כמה פעמים, אחרי שעברו עריכה עיבוד והוספות. ביניהם:

(א) שבחי הרב, לכוב תרכ"ד.

(ב) תולדות עמודי החב"ד, מיכאל לוי ראדקינסון, קניגסברג תרל"ו.

(ג) אח"כ נדפסו התולדות בתוספת מרובה על העיקר, בספר בית רבי, שנערך על ידי הרב

חיים מאיר הילמן, ברדיטשוב תרס"ב.

גם בכתבי היד שבספריה נשארו לפחות עשר העתקות של רשימות אלו:

(א) כת"י 94. (ב) כת"י 399. (ג) כת"י 517. (ד) כת"י 662. (ה) כת"י 676. (ו) כת"י 1007. (ז) כת"י 1317.

(ח) כת"י 2230. (ט) כת"י 2472. (י) וגם העתקה אחת בכת"י ק הרבנית הצדקנית מרת שטערנא

שרה, אשת אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

לפנינו כתב-יד זה, שעל כריכתו חרות באותיות מוזהבות: מגילת חייו של הרב מליאדי זצ"ל

– כתובה בידי הרבנית מרת שטערנע שרה שניאורסון מליובאוויץ.

בשלהי תשל"ט הוזקק הרבי לעיין בתולדות אלו, וכתב אלי בקשר לכת"י 517 הנ"ל: "להראותי".

כשמסרתי את כתב היד, כתבתי: מצו"ב מס. 517, הכולל תולדות אדה"ז; ובהמפתח ערך

7 סוטה מז, א.

8 כל חד וחד.

9 הקדמת לקוטי אמרים (תניא) יעוין שם.

10 במדבר כז, יח.

11 ספרי שם.

12 קידושין ל, ב.

13 דורש שלומו מלב ונפש.

"תולדות אדה"ז" - עוד 5 ביכלאך בענין זה.

ועל כך כתב אלי: "להראני" (כמסופר כל זאת בספר "עבודת הקודש" (נ.י., תשנ"ה) ע' קד).
הרשימה הנ"ל בכת"ק הרבנית שטערנא שרה ע"ה, היתה שמורה באותה שעה באוסף של

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

אחרי משפט הספריה הידוע, עברה גם רשימה זו, יחד עם כל האוסף כולו, לספריית אגודת חב"ד. מאז ואילך מונחים המקור והתצלום באוסף כתבי היד, רשום במס' 1345.

את הרשימה הזאת, שכפי הנראה נכתבה ע"י הרבנית בצעירותה, אנו מוצאים בשנת ה'ת"ש, בידי בנו החורג של אחותה, ר' שמשון דוב ירושלמסקי.

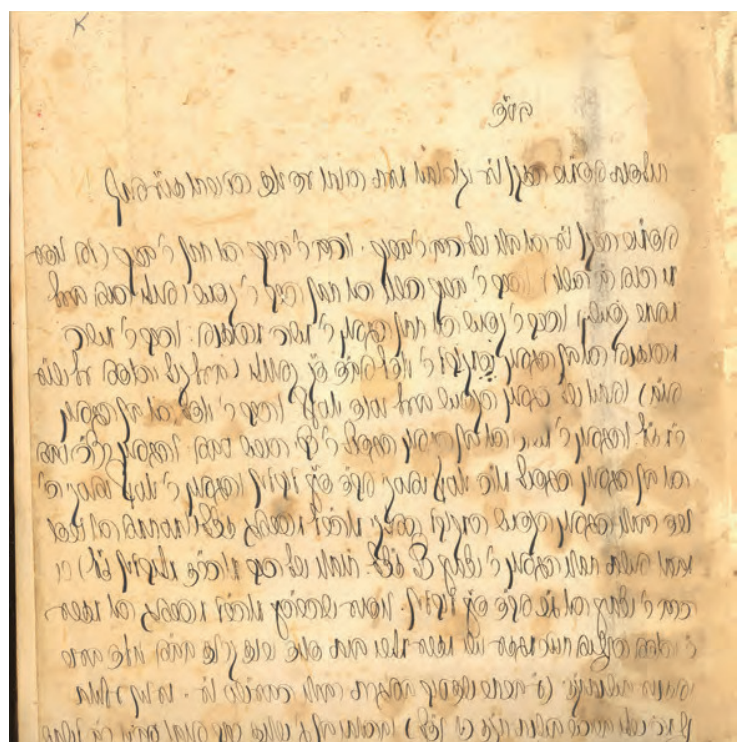
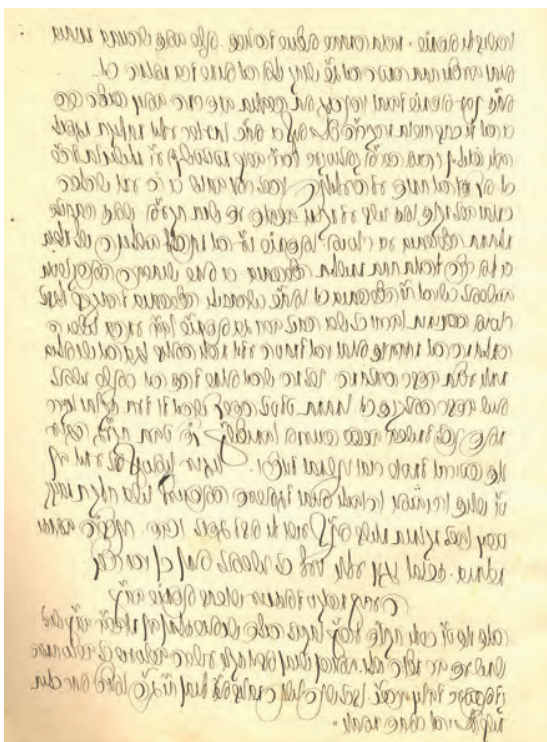
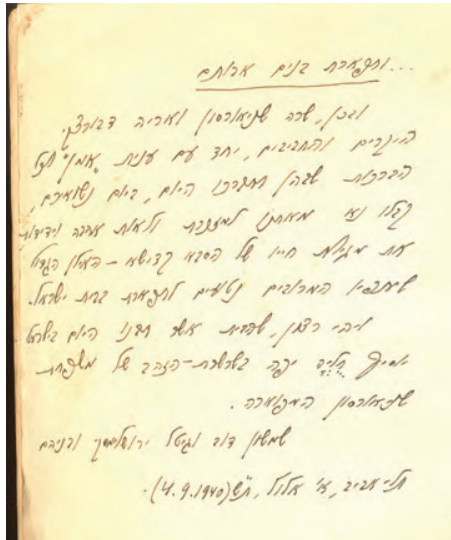
[אפשר שהרבנית מסרה את הרשימה לאחותה מרת שיינא ברכה דוליצקא, ואחר פטירת בעלה ר' נפתלי הערץ דוליצקא (בשנת תרע"ג) נישאה בזיווג שני לרב משה נחום ירושלמסקי, ואחר פטירתו עבר הספר לידי בנו ר' שמשון דוב].

בא' אלול ת"ש, התקיימה חתונת שרה שניאורסון עם אריה דבורצקי. לקראת החתונה הזאת נתן ר' שמשון דוב וגיטל ירושלמסקי, לחתן ולכלה "למזכרת ולאות אהבה וידידות, את מגילת חיייו של הסבא קדישא - האילן הגדול לענפיו המרובים נטועים לתפארת בבית ישראל".

מסתבר, שכעבור איזה זמן, החליטו החתן והכלה, כי האיש הכי מתאים שתימצא אצלו רשימה זו, הוא כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע. הם מסרוהו לידו, ומידו הגיע הרשימה לספריה.

הרשימה מתחלת: בס"ה, תולדות אדמו"ר הזקן נ"ע וקורותיו מעת היותו עד יום פטירתו זי"ע אמון. אדמו"ר הזקן נ"ע הי' בנו של הרב ר' ברוך, והרב ר' ברוך היו חתן ר' ברוך (לא נודע מי הוא ר"ב השני)...

ומסיימת: ובמוצש"ק כ"ד טבת תקע"ג הגיע יום פטירתו למסור רוחו ונשמתו ליוצרו, ויגוע

ויאסף אל עמו בן ס"ו שנים והובילו אותו לגארעד האדיעץ ושם חלקת מחוקק ספון ובכל מקומות מושב אנ"ש עשו לו אבל גדול וכבד תנצב"ה בגני מרומים זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן כן יהי רצון.
אח"כ בא העתק מפנקס לאזניע, שנכתב אדמו"ר בח"ק".

רשימת התולדות בנוסח זה, פחות או יותר, נמצאת גם ברוב כתבי היד הנזכרים; אף שקיימים שינויים בין הנוסחאות, שכל אחד מהמעתיקים הוסיף ותיקן ברשימה זו.

ד. תמיכת כ"ק אדמו"ר האמצעי בבני משפחתו

באגרת שלפנינו כותב כ"ק אדמו"ר האמצעי, בקשר לתמיכה בבני משפחת בית הרב¹⁴. את האגרת מסר לידי ר' חיים מליובאוויטש, כדי למסור אל הרב ר' יוסף והמלמד ר' ליב בעיירה מסויימת, יחד עם סכום 40 רובל כסף, כדי למסור חצי לבת דודתו של רבנו מרת שיינא, וחצי לחלק לקרובי רבנו שבאותה עיירה ולעניי העיר. השליח ר' חיים הוא אולי זה המתואר בבית רבי ח"ב סוף פ"ה: הרה"ח ר' חיים מליובאוויטש זלה"ה (הנקרא חיים דער קליינער כו') הי' ממקורבי רבינו.

לא נודעת לנו בת דודה של רבנו בשם מרת שיינא, אמנם זה היה גם שם זוגתו. ואולי ניתן לשער, שהכוונה היא לבת דוד זוגתו של רבנו, ששתייהן נקראו בשם שיינא. ואולי גם שאר ה"קרובים שלנו", הנזכרים באגרת זו, שגרים באותה עיירה, הם קרובי משפחת זוגתו של רבנו. אודות משפחת הרבנית שיינא כתבתי בפרדס חב"ד גליון א (ע' 69 ואילך), ששניים מגיסיו הם ר' ישראל ש"ץ ור' שמרי' ברלין, שגרו ביאנאוויטש, ואשר גם חותנו של רבנו, ר' יעקב, גר ביאנאוויטש.

[עוד ידוע לנו על אחד מגיסיו של כ"ק אדמו"ר האמצעי, שהי' זקנו של מוה"ר חיים אליעזר ביחובסקי, כפי שנכתב בשער הספר דרך מצותיך "נכד גיסו של רבינו אדמו"ר האמצעי זי"ע". אמנם לא ידוע לנו אם הכוונה לאחד משני הגיסים הנזכרים (ר' ישראל ש"ץ או ר' שמרי' ברלין), או אחד משני הגיסים האחרים (שלא נודעו לנו שמותיהם). וכמוסופר בס' השיחות תש"ד ע' 65, שחותנו של כ"ק אדמו"ר האמצעי היו לו 5 בנות, היינו שבנוסף לאשת אדמו"ר האמצעי, ושתי הגיסות הנ"ל היו לו עוד שתי בנות].

אמנם לא מסתבר שאגרת זו נכתבה ליאנאוויטש, שהרי שם הי' המו"ץ הרה"ק מהרי"ל, דודו של רבנו, ואילו כאן שולח את התמיכה לבני המשפחה באמצעות "ר' יוסף מ"ץ". ואפשר שאגרת זו נכתבה אחרי הסתלקות הרה"ק מהרי"ל, בחורף תקפ"ו (ראה מפתחות לשו"ת צמח צדק ע' קסא).

ואפשר שמדובר כאן בעיירה אחרת שגרו בה מבני משפחת הרבנית שיינא, אשר המ"ץ של עיירה זו הי' ר' יוסף, והמלמד הי' ר' ליב.

לאה' ר' ליב מלמד ור' יוסף מ"ץ נ"י

יקבלו מיד אהו' מוכ"ז¹⁵ ר' חיים ממחנינו סך עשרים ר"כ לחלק לעניי העיר ולקרובי שלנו כפי ראות עיניהם. וגם יקבלו סך עשרים ר"כ ליתן לבת דודי מ' שיינא

דובער

ה. נסיעת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע למקומות הרפואה

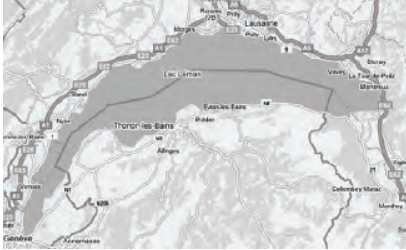
את האגרת שלפנינו כתב כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, בשנת תר"מ, בעת שהותו במדינת שווייץ.

¹⁴ ראה לעיל פרק א.

¹⁵ ראה גם "מואסר וגאולת אדמו"ר האמצעי" ע' יג ואילך (קה"ת, תשנ"ח).

¹⁶ מוביל כתב זה.

האגרת נכתבה מעיר מאנטרע (Montreux) שבמדינת שווייץ, לשם נסע בתחלת חורף תר"מ, ע"פ הוראת הרופאים, לצורך רפואתו. באגרת מספר רבינו, שאחרי ישיבתו בועועאי (Vevey) ובמאנטרעאוקס "התחלתי להרגיש תועלת בעזהי"ת".

שתי העיירות האלו שבמדינת שווייץ, שוכנות בקצהו המזרחי של האגם (Lac Léman), שבקצהו המערבי שוכנת העיר ז'נבה. לפנינו מפת הנהר, עם שלושת העיירות הנזכרות, השוכנות בקצהו:

בקשר לתוכניות נסיעה זו, מסופר באגרות קודש של רבינו אגרות י-ד. שם אגרת יא מסופר על התוכנית לנסוע מליובאוויטש ביום ג' פר' נח כ"ז תשרי תר"מ. אבל במברק (סי' יד) נראה שבכ"ט תשרי היה עדיין בליובאוויטש. ובשוה"ג לאגרת יא מצויין שנסיעתו התעכבה איזה זמן.

מכל מקום מסופר באגרת שלפנינו, שבחלק הראשון של מ"ח כבר היה בשווייץ. בתחלה היה בעיירה וועועאי - עד יום ד' י"ט מ"ח. אח"כ קבע ישיבתו במאנטרע עד יום א' פ' וישלח ח' כסלו. על התוכנית אח"כ הוא כותב כאן, שבדעתו לנסוע לבאיעריטש, להיות שם שלושה שבועות, ואח"כ לחזור לבית, דרך פאריז.

לא נודע לנו באיזה יום חזר רבינו לליובאוויטש, אמנם בתורת שמואל תר"מ (ע' ל ואילך, וע' רסז ואילך), נדפס המשך המאמרים שאמר בליובאוויטש מש"פ מקץ (חנוכה) ואילך. מפת דרך נסיעת רבינו, מליובאוויטש ועד מאנטרע הסמוכה לז'נבה, ניתנה באגרות קודש שלו ע' יח.

האגרת נכתבה לאחד מהחסידיים המפורסמים של רבנו, מוה"ר שמואל דובער מבאריסוב (הרשד"מ).

באגרות קודש רבנו אגרת ג, כותב לאנ"ש בבאריסוב, לקבל את הרשד"מ בתור משפיע דא"ח קבוע "אשר לא פעם ושתיים דבר כ"ק אדמו"ר הגאון [בעל ה"צמח צדק]" וצלה"ה ז"ע עמדי ושיבח אותו לפני ... יתר על כל בני גילו".

תצלום מכתבו - ב"תולדות אברהם חיים" ע' יז (שם מסופר אודות פשרה בענין עסק שעשה כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, ומסר הדברים ע"י הרשד"מ אל שני בעלי הדין).

עוד אודותיו ב"התמים" חוב' ה' ע' צט [רסב] ואילך.

מכתבים נוספים ממנו ואליו - לקמן פרק יא; קלד.

ב"ה. יום ה' כ"ז מ"ח תר"ם לפ"ק

מאנטרעאוקס

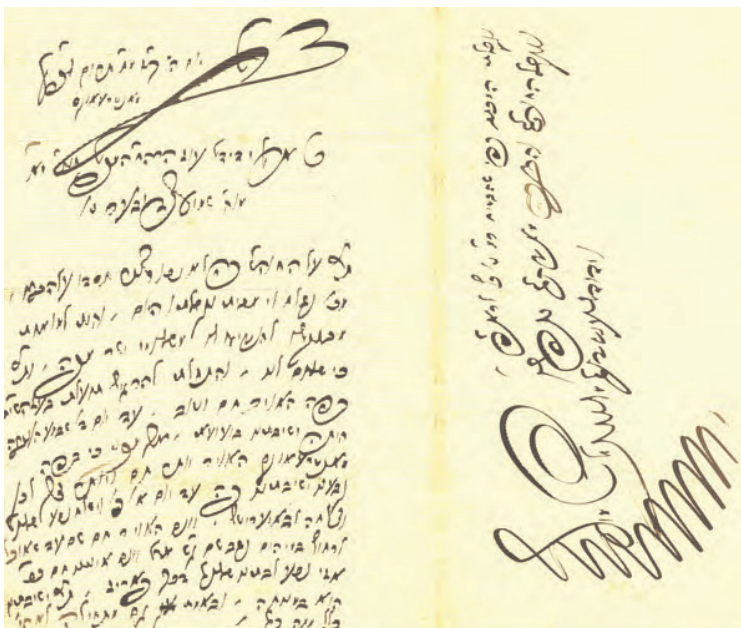
כ' אהו' ידידי עוז הרה"ח המופ' חו"נ י"א מו"ה שמואל דובער נ"י

ת"ל על החוה"ש כה לא יסור צור חסדו על הבא. מכ' נשלח לי מביתי וקבלתיו היום, והנני למלאות מבוקשו להודיע לו משלומי ישר מפה.

ות"ל כי שלום לנו, והתחלתי להרגיש תועלת בעזהי"ת. בפה האויר חם וטוב. עד יום ד' שבוע העברה היתה ישיבתינו בועועאי, אך מפני כי בפה מאנטרעאוקס האויר יותר חם ויותר זך לכן קבענו ישיבתינו פה עד יום א' פ' וישלח, נסע שלום וצלחה לבאיעריטש¹⁷. ואם האויר חם שם, עד שאוכל לרוחץ במי הים, נשב שם ג"ש¹⁸ אי"ח, ואם איננו חם כ"כ, אזי נסע לביתנו שלנו דרך פאריז.

17 אולי Biarritz, בדרום צרפת, על שפת ים התיכון.

18 ג' שבועות.

ת"ל ישיבתנו היא במנוחה, ובאמת גם מתחילה לא הי' כלל ממה כו'.

קיבלתי המכתב כפי שהבטיח ר"מ נ"י כץ לרא"פ¹⁹.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כנפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח

שמואל

ו. מכתב אדמו"ר מוהריי"צ מאוורוטש, לאחיו אדמו"ר מוהר"ש מליובאוויטש

לפנינו אגרת שכתב האדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מאוורוטש, לאחיו אדמו"ר מוהר"ש נ"ע מליובאוויטש, בקשר למצב בריאות כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, ובקשר לבנו הילד - כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, המיועד להיות חתנו של מוהריי"צ מאוורוטש, וכן בקשר למתנות שקנה כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע לבנו הנ"ל, ולילדה המיועדת להיות כלתו - הרבנית שטערנא שרה - בהיותם בני תשע.

ומצורף לה - אגרת מוהריי"צ מאוורוטש אל הגביר אברהם זלמן גינזבורג מוויטבסק, שהיה אח"כ למחותנו של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע - כאשר בנו מוה"ר משה ארי' ליב גינזבורג נשא את מרת דבורה לאה בת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, בקיץ תרל"ב (ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהר"ש נ"ע אגרת ז).

אמנם בעת כתיבת האגרת שלפנינו, בקיץ תר"ל, עדיין לא נגמר השידוך הנ"ל, ולכן כותב בסוף האגרת אל כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע "בקשתי להודיעני אם גמר שידוך למז"ט עבור בתו תי".

השידוך והתנאים בין כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ובין הרבנית שטערנא שרה בת האדמו"ר מאוורוטש, נגמרו ונחתמו ע"י כ"ק זקנם אדמו"ר ה"צמח צדק", בשנת תרכ"ה, בהיותו בן 4 וחצי שנים (ראה לקמן פרק קמה). והותנה בהם שהחתונה תתקיים כעבור 10 שנים בשנת תרל"ה. באגרת שלפנינו מסופר, כי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע קנה מתנות לחתן ולכלה, ועל כך מבקשו אחיו מוהריי"צ מאוורוטש, "למסור להחתן שי' המתנה שקנה בפטרבורג, וליתן לו בעבורי, כאילו אני שולח מפה. וכמו"כ לשלוח לבתי הכלה תי' המתנה".

כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע היה חלוש מאד בבריאותו, וכבר בשנת תרכ"ח נסע למעיינות הרפואה במאריענבאד ועוד, וגם אמרו לו הרופאים שהוא מוכרח להתעמל ולעסוק במלאכת יד (ראה לקמן פרק קג, ושי"נ).

על כך שואלו באגרת שלפנינו "ואם שותה עדיין חלב וכמה, ועסק הגומנאסט אם עדיין עושה".

עוד שואלו בקשר לנסיעת השד"רים עבור מעות ארץ הקודש ועבור מעמד [לשם הסוואה מעין הצנזור כונה בשם מסחר הטליתים], אשר אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" בשנת תרכ"ו נחלש הדבר, ועל כך שואלו "להודיעני נא אם נוסעים המשולחים הכללים למסחר הטליתים ג"כ לכל מקומות ... ושמעתי אשר בכמה עיירות רייסין לא היו סוחרי הכללי זה שני שנים, ושואלים ודורשים העיירות ע"ז, על מה ולמה אינם נוסעים אליהם סוחרי הכללי, אשר יסדו אבותינו הק' נ"ע".

עוד שואלו בקשר להדפסת שו"ת "צמח צדק", אשר אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" מסרו את הכתבים לידי שנים מרבני אנ"ש, מוה"ר חיים יעקב ווידרעוויץ ומוה"ר שמעון ב"ר דוד, שיעסקו בעריכת והכנת התשובות והחידושים לדפוס²⁰. הם עסקו בזה כמה שנים, והכרך הראשון נדפס בוילנא בשנת תרל"א. ועל כך שואלו באגרת שלפנינו, בקיץ תר"ל, "מתי יושלח להדפיס, ואם עוסקים הרבנים עוד בתיקון וסדר ההדפסה".

19 החסיד ר' אברהם אבלי פרסיץ. אליו כתב רבינו 5 אגרות בקשר לנסיעה זו, ונדפסו באגרות קודש שלו אגרות י-יד. אודותיו ראה במצויין שם אגרת י.
20 ראה לקמן פרק נט.

באגרת המצורפת לה, מבקש אצל הגביר ר' אברהם זלמן גינזבורג מוויטבסק, שיקנה עבורו טה במאסקווא וישלח אליו לאוורוטש. ואף שאפשר להשיג טה בקיבו הסמוכה לאוורוטש, מ"מ "הטיי אדקיעב אינני יכול לשתות".

בעזה"י יום ג' פ' מטות מ' תר"ל.

רו"ש²¹ וברכה לכבוד אהובי אחי מחו"י ידי"נ הרב החסיד המפורסם וכו' מו"ה שמואל שי' ביתו וזרעו לברכה וביחוד לבנו המל"ח אי"ה²² המופלג היקר ונעלה שלום בער שי'

החיוה"ש ת"ל, יוסיף הש"י להתראות בחו"ש²³. זה זמן נכון לא קבלתי ממנו מכתב. וחפצי ותשוקתי מאד להתוודע על בורי' מיקר שלומי, לכן נא ונא להודיעני תיכף ומיד משלומי להחיות נפשי, ואם שותה עדיין חלב וכמה, ועסק הגומאסט²⁴ אם עדיין עושה, וסדר הנהגתו בבריותיו, אם נצרך ליסע בכל יום או שהוא בעזה"י כשארי אנשים. נא להודיעני מכל, ובהקדם.

בקשתי למסור להחתן שי' המתנה שקנה בפ"ב, וליתן לו בעבורי כאלו אני שולח מפה. וכמו"כ לשלוח לבתי הכלה תי' המתנה, ולמה יונחו כך, לע"ע. ואי"ה עוד חזון ליתן עוד מתנות. הש"י ימלא לנו, בזכות אבותינו נ"ע, כל הנצרך בריוח.

גם להודיעני נא אם נוסעים המשולחים הכללים למסחור הטליתים ג"כ לכל מקומות ליטע וזאמוט ורייסין. ואצל רב"ק²⁵ שמעתי וידעתי כי הי' חולה ר"ל ונסע לק"ב, ואם נוסע הוא או אחר. ואולי באפשר לשלוח לי חשבון ברור, בודאי בקשתי מאד לטרוח בזה מעט ולשלוח לי. ושמעתי אשר בכמה עיירות רייסין לא היו סוחרי הכללי זה שני שנים, ושואלים ודורשים העיירות ע"ז, על מה ולמה אינם נוסעים אליהם סוחרי הכללי, אשר יסדו אבותינו הק' נ"ע.

וגם מענין ההדפסה, מתי יושלח להדפיס, ואם עוסקים הרבנים עוד בתיקון וסדר ההדפסה, א"ל. אם הי' נמצא תי' כבודו לשלוח לי בודאי הי' רצוני בזה.

והש"י ישלח לו רפו"ש באמת ויהי' בריא ככל אנשים הבריאים, בזכות אאמו"ר נ"ע זי"ע ועכ"י, ואו"ש מאדה"ש²⁶

כ"ד אחיו מחו"י הדו"ש מלונ"ה²⁷

יוסף יצחק

בקשתי להודיעני אם גמר שידוך למז"ט עבור בתו תי', ובא"ל עדיין, באיזו עומד בדעתו קרוב יותר לגמ, ומה העיכוב כ"כ.

בקשתי לשלוח המכתב המוס"פ לא"ז לוויט²⁸. והייתי שולח לו ישר לוויט, אך אפשר הוא עדיין בביישענקאוויץ.

בעזה"י יום ג' כ"ז תמוז תר"ל, אוריין

רו"ש לידידי הגביר המפורסם הו"ח וכו' מו"ה אברהם זלמן נ"י גינזבורג

בקשתי לכתוב למאסקווע שיושלח לי משם טייא האלובקאווא ארבעה פונט מן ג' ר"כ, ועולה בנכיון פ' 2.40 ר"כ כ"פ. והמעות יושלח לו או מפה או בליבאוויץ כמה שיגיע.

ויקבל החוה"ש מאדה"ש ידידו הדו"ש מלונ"ח

יוסף יצחק

21 רוב שלום.

22 המיועד להיות חתני אם ירצה השם.

23 החיים והשלום תודה לאל, יוסיף השם יתברך להתראות בחיים ושלום.

24 התעמלות. ראה לקמן פרק ג.

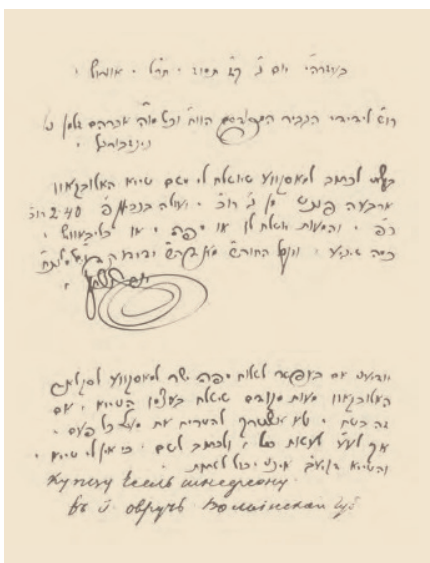
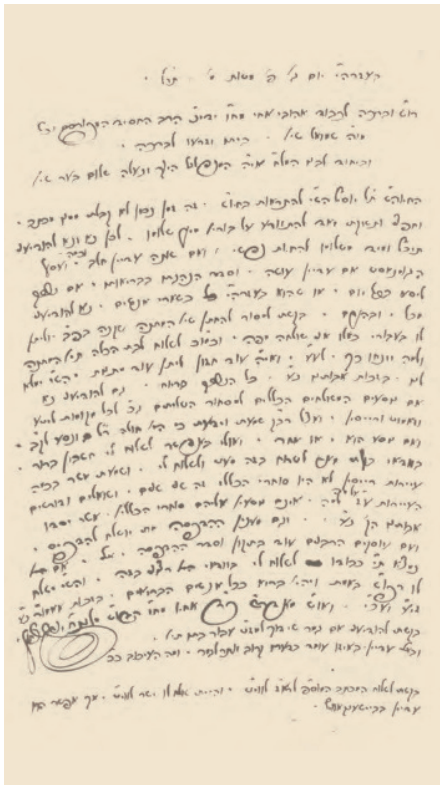
25 ר' בערל קאליסקער [ר' דובער אשכנזי מקאליסק], שהיה שד"ר וחוזר דא"ח אצל כ"ק אדמו"ר הצמח צדק

(הקדמת נכדו לס' קצות השלחן). אודותיו ראה ס' מאמרי אדמו"ר הצמח צדק תר"ד-תרס"ו, ע' שו.

26 נשמתו עדן זכרוננו יגן עלינו ועל כל ישראל, ואומר שלום מאדון השלום.

27 כה דברי אחיו מחותנו הדורש שלומי מלב ונפש חפצה.

28 המכתב (דלקמן) המוסגר פה, לאברהם זלמן הגר בעיר וויטבסק.

יודיעני אם באפשר לשלוח מפה ישר למאסקווע לסקלאד הלובקאו מעות, מקודם שישלח בעצמו הטייא, אם זה בטח, ולא אצטרך להטריח את מעל' כל פעם. אך לע"ע לעשות כנ"ל, ולכתוב לשם, כי אין לי טייא, והטייא דקיעב איני יכול לשתות.

Купцу Еселя Шнеерсону
Въ Г. Овручъ Волынской Губ.
(תרגום: לסוחר יוסף יצחק שניאורסאהן
באוורוש פלך וואהלין)

ז. פטור מהצבא הרוסי, שקיבל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע

חוק גיוס נערים יהודים לצבא הרוסי, החל בשנת תרל"ד, בחוברת שהדפיס אז הממשל הרוסי בשם "דער אוסטאו (געזעטץ) וועגען מיליטער פפליכט", ובו חויב כל נער יהודי להתגייס לצבא הרוסי, לשרת במשך 4 שנים.

[בתקופה שלפניה, החל משנת תקפ"ז ואילך, היה קיים חוק הקנטוניסטים האכזרי, בו הוכרחו הקהלות לספק מכסה קבועה של ילדים יהודים (לפעמים עד 30 ילדים לכל אלף יהודים), שהיו נשלחים לצבא 25 שנים, בניתוק מוחלט מההורים ומחיים יהודיים. אם לא הצליחו לעמוד במילוי מכסה זו, היו נשלחים "חוטפים" - לחטוף ילדים יהודים מהרחוב ולשלחם ל-25 שנים לצבא - לקול צווחת ויללת הילדים והוריהם].

רבים היו נסיונות היהודים לקבל פטור מגיוס זה, שמנתק את הנער מחיים יהודים, בעל כרחו, במשך 4 שנים. לפעמים היה עולה הממשל על נסיונות אלו, ואז היה עוצר את המעורבים בדבר. [אודות הרב משולם זלמן ניימרק, עם רבים מיהודי סטרדוב, שנאסרו בשל כך בשנת תרמ"א, והיו אסורים במשך שנתיים תמימות, ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהר"ש נ"ע אגרת טז, ובשולי הגליון שם. אודות החסיד ר' אברהם חיים ראזנבוים, שנאסר בשל כך בפלעשעניץ בשנת תרמ"ח, וה' אסור במשך שלוש שנים, ראה תולדות אברהם חיים ע' לה ואילך].

לפנינו תעודת ה"פטור" מהצבא הרוסי, שקיבל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בקיץ תרל"ט, בהיותו בן 18 שנים.

ממה שתואר כאן כ"בן הסוחר הויטבסקאי, שלום בערקע שמואילוב [=בן שמואל] שניאורסאהן" נראה, (שכדי להקל את קבלת ה"פטור") הוא ה' רשום בתור תושב העיר ויטבסק, אשר כמה בתים בעיר זו היו שייכים אל כ"ק אביו אדמו"ר מוהר"ש נ"ע (ראה אגרות קודש שלו ע' יד. לקמן ריש ע' כו).

[תרגום חופשי מרוסית]

תעודה

על התייצבות למילוי החובה הצבאית

(חותמת: הנהלת מחוז אורשא: למסור לשניאורסאהן.. מס' 358

(תמידית)

מחזיק תעודה זו, בן הסוחר הויטבסקאי, שלום בערקע שמואילוב שניאורסאהן, התייצב למילוי חובתו הצבאית לפי צו הגיוס של שנת 1877, ולפי מספר הגורל ... שהוציא [הוא מתאים להתקבל לשירות צבאי, אבל] לפי הבדיקות, נמצא בלתי כשיר כלל לשירות צבאי, ולכן פטור לעולם מהשירות.

הונפק על ידי המחוז הויטבסקאי לעניני גיוס שעל ידי הגוברניה הויטבסקאית, 25 ביולי שנת 1879, מספר אלף שש מאות ארבעים וחמש.

מנהל המחוז (חתימה)

(חותמת: המחוז הויטבסקאי לעניני התייצבות לצבא

ח. הפספורט של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע

על הפספורט רשום בכתי"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: פאספארט של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק צוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

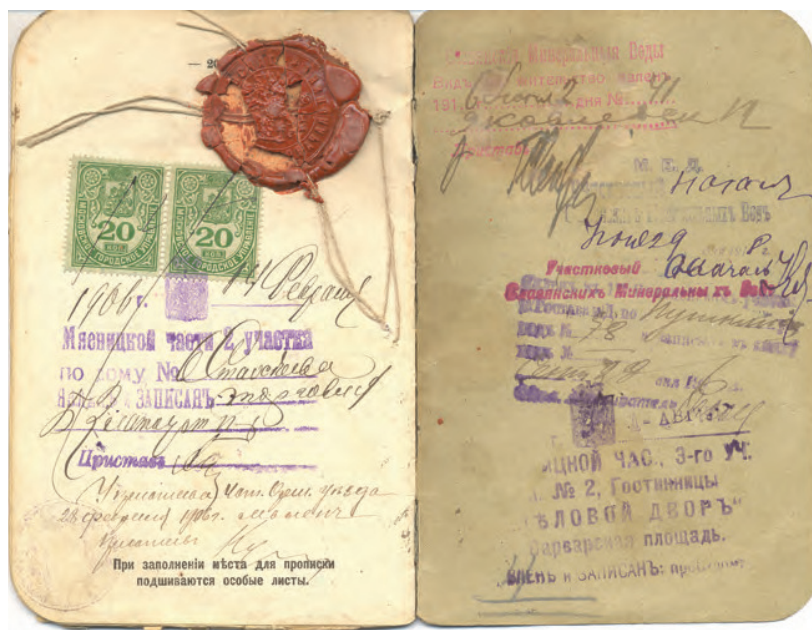

לא מדובר כאן בפספורט שבו היה נוסע אל מחוץ לגבולות רוסיה כי אם בפספורט הפנים-רוסי, שבו רשומות נסיעותיו בתוך רוסיה, אל העיירות וויטבסק, מוסקבא, פטרבורג ווילנא ורוסטוב, משנת תרס"ג ואילך.

מתוך פספורט זה יש ללמוד על התאריך המדויק שבכל נסיעותיו בפנים רוסיה, גם אלו שתאריכם המדויק לא היה ידוע עד עתה.

אחד מהתאריכים שנודעו לנו ע"י הפספורט הזה הוא תאריך ההתיישבותו ברוסטוב בשנת תרע"ו:

עד עתה היה ידוע לנו רק מה שמסופר בחנוך לנעה, אשר ב"יום א' ט"ז לחדש מ"ח [תרע"ו] עוזב, עם כל ב"ב, את ליובאוויטש. כחדש ימים מתעכב בדרכו עד בואו לעיר רוסטוב. וכעין זה באג"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ח"ג אגרת ד'תרסב "ונלך בגולה איזה שבועות עדי באנו לפה רוסטוב". על פי שני המקורות האלו היה נראה לכאורה שבאו לרוסטוב באמצע כסלו תרע"ו. אמנם באמצעות החותמת שעל הפספורט מה-23 באוקטובר 1915, נודע לנו שהגיעו לרוסטוב ביום ו' כ"ח מ"ח תרע"ו²⁹. תאריך זה תואם את מ"ש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע באגרת תמוז תרפ"א (ח"ג אגרת ד'תרל"ז) "הוא וב"ב באו לראסטאו בחדש מ"ח בסופו". וא"כ ארכה הנסיעה מליובאוויטש לרוסטוב פחות משבועיים³⁰.

29 א"כ הגיע לספריה היומן של אותה שנה, שנתפרסם לקמן פרק י', ושם התפרש שהגיעו לרוסטוב ביום ד, כ"ו מ"ח, ולפ"ז החתמת הפספורט היתה יומיים אחרי שהגיעו לרוסטוב.

30 ומה שנזכר לעיל, שהנסיעה היתה "איזה שבועות", או "כחדש ימים" – היינו עד שהסתדרו בדירה (כדלקמן פרק י' ד"ה מה מאושרים), שעד אז היו במלון.

והרי פרטי הפספורט:

הונפק על ידי המשטרה של איזור ארשא מחוז מוהילוב, בשני בינואר בשנת 1903 [ט"ז תבת תרס"ג].
 שם: שלום בערקע בן שמואל שניאורסאהן.¹
 מעמד: אזרח נכבד לדורותיו, סוחר בעל גילדיה שניה של ארשא.²
 גיל: 48 שנים.³ דת: יהודית.
 מקום ישיבה הקבוע: עיירה ליובאוויטש אזור ארשא מחוז מוהילוב.
 חתימת-יד-קדשו (ברוסית): שלום בערקע בן שמואל שניאורסאהן.

1. כך חותם גם לקמן, וראה גם צילום חתימתו בגרמנית באג"ק שלו ח"ה ע' מ. לעיל פרק הקודם - בשטר הפטור מהצבא. לקמן פרק סג. וכן היה גם השם הרשמי של כ"ק אדמו"ר האמצעי (בערקע), כדלקמן פרק מט. וכן היה גם שמו של אדמו"ר מוהרנ"ד מאוורוטש, כדלקמן פרק קל.
2. הסוחרים ברוסיה שלפני המהפכה נתחלקו לפי מעמדם והונם לסוחרים מגילדיה ראשונה שניה וכו'. ע"י תעודת סוחר בעל גילדיה שניה קיבל זכויות מסויימות; אבל רק סוחר בעל גילדיה ראשונה הותרה לו הישיבה מחוץ לתחום המושב היהודי, ולכן נאמר לקמן "תעודה זו תוקפה רק בתחום המושב היהודי". אישור היותו סוחר בעל גילדיה שניה חודש בפספורט בכל שנה.
3. שונה, כנראה, מחמת חובת הצבא. ראה לעיל פרק ז (ושם לא פורשה שנת לידתו).

הערה: תעודה זו תוקפה רק בתחום המושב היהודי, ששם מותר בעל התעודה לשהות באופן זמני או קבוע.

19 1903 ינואר [ד' שבט תרס"ג] וויטבסק¹
 3 נובמבר [ח' כסלו תרס"ה] פטרבורג²

1. ראה אג"ק שלו ח"א בשוה"ג לאגרת קכב, שבאותו יום חזר מנסיעתו לבקר בהיכלי קודש, ונראה שחזר מאוקריינא דרך וויטבסק.
2. ראה אג"ק שלו ח"ד אגרת תתעח.

14 1906 פברואר [ב' אדר תרס"ו] מוסקווא¹
 29 1908 אפריל [יא אייר תרס"ח] מוסקווא²
 20 1909 אפריל [יב אייר תרס"ט] ווילנא³
 24 1910 פברואר [כח אדר"ר עת"ר] פטרבורג⁴
 12 1910 מאי [ט"ז אייר עת"ר] פטרבורג⁵
 5 1910 נובמבר [ט"ז מ"ח תרע"א] פטרבורג⁶

1. ראה שם אגרת תתקכב.
2. ראה שם אגרת א"א.
3. ראה שם אגרת א"כט ובהערות.
4. ראה שם ח"ב אגרת רנד.
5. ראה שם ח"ה אגרת א"לח.
6. ראה שם ח"ב אגרת ערב.

- 1911 31 אוגוסט [כ' אלול תרע"א] מוסקווא
 1912 22 נובמבר [כב אלול תער"ב] פטרבורג
 1915 23 אוקטובר [כח מ"ח תרע"ו] רוסטוב
 1916 10 מארס [יח אד"ש תרע"ז] פטרבורג¹
 1916 27 אפריל [ז' אייר תרע"ז] פטרבורג²
 1916 2 יוני [י"ד סיון תרע"ז] מים מינירליס, סלאוויאנסק³
 1916 28 ספטמבר [יד תשרי תרע"ז] רוסטוב⁴
 1917 10 ינואר [כט טבת תרע"ז] פטרבורג⁵
 1917 1 אוגוסט [כו מנ"א תרע"ז] מוסקווא⁶

1. ראה שם ח"ה אגרת א'נד, ובהערות שם.
2. ראה שם ובאגרת א'נד*.
3. ראה שם אגרת א'נה.
4. ראה שם אגרת א'נט.
5. ראה שם אגרת א'סה.
6. ראה שם ח"ב אגרת תצא, ובהערות.

